

FÖRHANDLINGAR

Nationalekonomiska Föreningen

1995-10-04

Sammanfattade och redigerade av PIRJO FURTENBACH

Ordförande: **Lars Bergman**

Inledare: direktör **Gunnar Wetterberg**, Svenska Kommunförbundet, professor **Magnus Blomström**, Handelshögskolan, docent **Lennart Erixon**, Stockholms universitet och direktör **Carl Johan Åberg**, AP-fonden.

Övriga debattdeltagare: **Claes-Henric Siven**, **Sune Davidsson** och **Håkan Gergils**.

Inför tillväxtpropositionen – Långtidsutredningen 95

Lars Bergman:

Hjärtligt välkomna till Nationalekonomiska Föreningens möte. Jag är vice ordförande i föreningen och ersätter den ordinarie ordföranden, Björn Sprängare, som har fått förhinder.

Långtidsutredningen presenterades i våras. Nu väntar vi på en annan skrift från den departementala sfären, nämligen den sk Tillväxtpropositionen. Inför denna tillväxtproposition skall vi i kväll ha en diskussion som rör Långtidsutredningen. Som inledare har vi Gunnar Wetterberg. Vi har tre opponenter. Den förste är en f d långtidsutredare, Carl Johan Åberg. Han har uppträtt i så många roller att det skulle ta för lång tid att berätta om dem. Den andre är Magnus Blomström, professor vid Handelshögskolan och specialiserad på frågor om tillväxt och ekonomisk integration. Vår tredje opponent är Lennart Erixon från Stockholms universitet. Han har länge forskat om tillväxt, produktivitet och relaterade problemställningar.

Som seden är i dessa sammanhang följer vi bokstavsordningen. Vi håller oss

fortfarande till det svenska alfabetet, vilket betyder att Carl Johan Åberg kommer sist. Först går dock ordet till Gunnar Wetterberg.

Gunnar Wetterberg:

Jag är på rymmen från avtalsförhandlingarna och det har inverkat menligt framförallt på produktionen av overheadbilder, men det kanske inte är så mycket att sörja över.

Det är ett tag sedan vi lämnade ifrån oss Långtidsutredningen (LU) och ordföranden har också gjort det möjligt för oss att prata om ganska mycket mer. Jag tänkte ändå börja med att tala om LU och något om det som jag tycker är relevant ur LU-perspektivet för detta ämne.

Det förekommer ofta en diskussion om Långtidsutredningens ställning, uppgifter och berättigande i framtiden. Lars Bergman hör ju till dem som har skrivit en uppsats om hur LU har sett ut och fungerat under olika år. Från mitt grodperspektiv av jobbet i två långtidsutredningar skulle jag vilja säga att LU-arbetets styrka jämfört med andra debattböcker är att

man har ålagt sig att arbeta med någon slags modell av svensk ekonomi. I denna modell försöker vi så långt det är möjligt testa de olika fördomar som man får fram och pröva i Långtidsutredningens mer tematiska delar. Fördelen med helhetsrestriktionen är att man ibland får ett ganska bra perspektiv på trenderna i den ekonomisk-politiska debatten. Det som i debatten ter sig stort och märkvärdigt och avgörande kanske inte är fullt så betydelsefullt när man ser till sina aggregat, samtidigt som en del andra viktiga saker hamnar i skymundan.

En annan sak är utredningens uppgift att vara underlag för beslut om offentlig ekonomisk politik. Det har vi tolkat så att tonvikten ligger vid kravet på ett så hyggligt och bra *underlag* som möjligt. Det betyder att vi i den här Långtidsutredningen visserligen har försökt belysa ett antal problem som vi tycker är kritiska för svensk ekonomi i framtiden, men vi har varit relativt sparsamma med att dra skarpa slutsatser av de framlagda analyserna. Vi tror att man med fördel kan göra detta i andra sammanhang. Långtidsutredningen blir på så sätt en stafettpinne. Men där haltar metaforen, väldigt många kan ta fatt i boken och var och en på sitt håll dra det mot skarpare slutsatser. Själv har jag i mitt nya jobb tex kunnat bygga på LUs arbetsmarknadskapitel, när vi häromdagen från Kommunförbundet kom med idéskriften "Alternativ i arbetsmarknadspolitik".

Den tredje inledande punkten är att lämna en slags brasklapp. Det är klart att det finns en stor skillnad mellan det LU gör och det många av er gör som akademiskt verksamma forskare. När man åtar sig att vid ett givet datum avleverera en bok om hela den svenska ekonomin och förhoppningsvis täcka så många viktiga tendenser som möjligt inom ett utrymme på knappt 600 sidor, då tvingas man ju bygga rätt mycket på det som man under värnplikten kallade för tillfällig materiel. De nödvändiga hårdragningarna, de nöd-

vändiga lagningarna behövs för att man skall få någon slags preliminär helhetsbild att arbeta utifrån. Jag tror egentligen att det är viktigt att det finns några som är villiga att "prostituera" sig på det sättet om man skall slå en brygga mellan den akademiska forskningen och arbetet med att formulera en fungerande ekonomisk politik. Det innebär naturligtvis att en del av det som vi skriver och säger kanske inte ens kommer att bestå granskningen här i kväll, långt mindre den granskning som LU kommer att utsättas för under de närmaste åren. Jag tror ändå att det är viktigt att ibland försöka formulera arbetshypoteser. Om man på varje punkt skall vänta på den riktigt hållbara analysen, kommer det att bli väldigt svårt att få ihop det slags helhetsbilder som ändå är en nödvändig förutsättning för att bedriva ekonomisk politik.

Efter detta vill jag gå över till Långtidsutredningen 1995. Problemet är naturligtvis att boken försöker spanna över ganska mycket och det kan inte bli mer än en bråkdel som vi hinner prata om här i kväll. Föreningens ledning har ju också talat om vilken bråkdel som vi skall inrikta oss på. Jag vill dock påpeka att vi i årets betänkande har infört en liten nyhet som vi hoppas skall öka användbarheten. Från sidan 579 och framåt finns det för första gången, i alla fall på ganska många år, ett index, ett sakregister, som gör att den som intresserar sig för något särskilt problem i den aktuella ekonomisk-politiska debatten har en rätt bekväm genväg och inte behöver ta sig igenom alla de föregående 578 sidorna.

Förra gången som jag var med om Föreningens behandling av en långtidsutredning var 1992. Då försökte vi anslå en del optimistiska strängar mitt i den djupa bedrövelse som då höll på att sprida sig i nationen och kanske också i den här församlingen, av i och för sig rimliga och förståeliga skäl. Vi försökte dra uppmärksamheten till en del långsiktiga trender i den svenska ekonomin som vi då trodde var

på väg att förbättra Sveriges utsikter. Staten hade börjat en omprövning av en del stora ekonomiskt politiskt betydelsefulla system inom den offentliga sektorn i slutet av 1980-talet. Vi kunde peka på den egendomliga demografiska bild som vi har i Sverige i förhållande till resten av Västeuropa och också till Japan, delvis på grund av andra världskriget. 1990 var på sätt och vis slutet på slaget vid Stalingrad i demografisk bemärkelse. Därefter börjar andra länders årskullar bli mer lika de svenska när de går i pension. Detta betyder att de andra länderna kommer att få investera för ett åldrande som vi i Sverige drog på oss under 1960- och 1970-talen. Det kan ha betydelse för Sveriges relativa kostnadsläge i ett längre perspektiv.

Idag känns det på något sätt som om man skulle behöva vara "kärningen mot strömmen" en gång till. Under de senaste månaderna har en stor förnöjsamhet börjat sprida sig i svensk ekonomisk-politisk debatt över positiva siffror för BNP-utveckling, investeringsutveckling, och som också börjar sätta sina spår i räntor och annat. Jag tycker att förnöjsamheten är bekymmersam. En hel del av vad vi ser idag är ju egentligen inte så mycket annat än vad man *skall* förvänta sig efter ett djupt ras i den svenska ekonomin. Det som bekymrar mig och kanske borde ge den här tillställningen en mera solenn prägel är att det stora strukturella problemet i svensk ekonomi för tillfället snarast ser värre ut än när vi skrev LU för ett drygt halvår sedan.

Då menade vi att det fanns en allvarlig *risk* att arbetslösheten höll på att bita sig fast på en hög nivå. Idag har våra farhågor besannats i en utsträckning som är otrevligt stor. Arbetslösheten har rört sig förhållandevis litet trots uppgången i konjunkturen. I det längre perspektiv som vi har funderat över i LU är detta det allvarligaste hotet mot de kalkyler som vi har redovisat i utredningens basscenario. Därför är det en djupt oroande tendens i den svenska debatten att arbetslöshets-

problemet och vad man kan göra åt det har hamnat så pass mycket i skymundan under de senaste månaderna. Vi för idag en diskussion om den ekonomiska politikens olika vinklar, jag är inblandad genom avtalsrörelsen, som om vi var på väg tillbaka mot något slags idylliskt läge med frid och fröjd i ekonomin. Men problemet är att vi håller på att göra det på en mycket högre arbetslöshetsnivå än vi egentligen tidigare har velat acceptera. Om vi körde detta som ett mera bestående perspektiv skulle det skapa ganska stor villervalla bland LU-modellernas siffror, och kanske till och med i verkligheten, om det skulle infrias.

Därmed har jag sagt något om det som får den största mediala uppmärksamheten, nämligen de beräkningar Långtidsutredningen gör. Dessa beräkningar har under årens lopp kommit att spela olika roller. Vid 1992 års möte läste Eskil Wadensjö högt ur vad Ingvar Svennilson hade sagt vid den första LU-presentationen i Nationalekonomiska Föreningen. Det var inte långt ifrån Gosplan när det gällde att tillmäta LUs siffror betydelse i relation till ekonomiska beslut. Längre behandlades till och med LUs ganska långa siffror som prognoser och LU kunde, åtminstone i någon av de böcker som jag har försökt att läsa under årens lopp, och det var inte Carl Johan Åbergs, uttala sig med ganska stor tvärsäkerhet om vilken löneökningstakt man borde ha i olika sektorer av ekonomin. Under Lars Heikensten, som var min företrädare, började man inta en mera försiktig hållning och tala om LUs långa beräkningar som scenarier. Detta har vi genomgående anammat i denna bok, i ett läge där det finns gott om olika institutioner och banker som med mer eller mindre seriösa avsikter lägger fram prognoser för den svenska ekonomin. Det är inte riktigt Långtidsutredningens sak att belasta publikum med ytterligare en övning av det slaget. I stället har vi försökt att ägna oss åt något slags långa känslighetsanalyser. Om man tror

att några viktiga parametrar i den svenska ekonomin utvecklas på ett visst sätt, vad ställer det i så fall för krav på det som vi har runtom oss?

I tidigare utredningar har det ofta varit så att man presenterat tre olika banor som döpts till olika, fantasifulla namn. Därefter har man försökt att föra ett intelligent resonemang om den ena banan i förhållande till den andra och den tredje. Den som orkar läsa LU 95 kommer att upptäcka att vi visserligen redovisar tre olika banor, men de två banor som kallas scenariot med hög sysselsättning respektive efterläpningsscenariot spelar egentligen en ganska liten roll i framställningen. Det som LU utgår ifrån är i hög grad det som kallas för basscenariot. Med de antaganden som är utgångspunkten för basscenariot ställer dess bild alldeles tillräckligt svåra frågor till den svenska ekonomiska politiken – det hade nästan varit en överloppsgärning att botanisera alltför mycket i de andra. Det räcker alldeles med att fundera över basscenariot och hur det överhuvudtaget skall vara möjligt att bidra till en sådan utveckling.

Vad är det då som är så svårt i basscenariot? Om man tittar på våra antaganden, så är de överlag inte särskilt märkvärdiga. Vi hade ett inledande seminarium någonstans halvvägs igenom arbetet, där några kloka kolleger invände att antagandena var så tråkiga. Man tittade på de historiska sambanden och utgick ifrån dem och justerade dem bara i den utsträckning de var uppenbart orimliga i dagens läge. När det gäller produktivitetstillväxt och världsmarknadens utveckling och sådant har vi i stor utsträckning gissat att utvecklingen i framtiden kommer att se ut ungefär som den har varit de senaste tjugo åren.

Det finns bara ett par viktiga undantag från den regeln. Ett av undantagen är att vi har lagt som restriktion på våra beräkningar att statsmakterna faktiskt tänker genomföra en relativt stram finanspolitik av det slag som skisserades redan i regeringens budgetproposition. Fram till och

med 1998 skall man försöka iakttä en historiskt sett betydande finanspolitisk återhållsamhet. Det var inte riktigt LUs sak att recensera om denna återhållsamhet var tillräcklig givet dagens situation.

Den andra, och egentligen mycket svårare, stora frågan var hur vi skulle se på sysselsättningen. Det finns tre komponenter och ingen av dem var alldeles oproblematisk: medelarbetstiden, förvärvsfrekvensen och arbetslösheten. När vi tittade på medelarbetstiden till förra Långtidsutredningen lade vi märke till att det under 1980-talet skedde ett trendbrott. Ditintills hade vi haft en ganska entydig trend i Sverige: medelarbetstiden sjönk stadigt. Under 1980-talet ökade medelarbetstiden. Frågan var naturligtvis om detta var ett trendbrott eller en parentes?

Efter att ha tittat närmare på olika siffror bestämde vi oss för att tro att detta egentligen var en kohorteffekt med könsförtecken: nya årskullar kvinnor med markant högre förvärvsfrekvens avlöser gamla. Med litet hjälp med barnomsorgen går kvinnliga deltid upp till heltid och korta deltid blir ofta långa deltid. Detta är en effekt vars potential vi tror att 1980-talet tömde ut det mesta av. Vi tror på en återgång till ett mönster där man använder en del av det potentiella löneutrymmet till att ta ut kortare arbetstid. Vi förser det med brasklappen att detta är nog gott och väl och positivt för sysselsättningen om det sker på just det sättet. Där emot har vi utvecklat ett resonemang om varför vi inte tror att lagstiftade arbetstidsförkortningsåtgärder vore något särskilt effektivt instrument för att bekämpa arbetslösheten på kort sikt.

Vi kanske borde ha varit tydligare än vad vi nu är ifråga om förvärvsfrekvensen. Det finns en tendens i många diskussioner att diskutera som om 1989–90 vore normalår i den svenska ekonomin på en rad olika områden, däribland detta. Det är ett orimligt synsätt. Det fall Sverige genomgick i början av 1990-talet hade aldrig

blivit lika djupt om inte ekonomin hade pumpats upp så hårt som vi gjorde i slutet av 1980-talet.

Förvärvsfrekvensen är ett av de bättre exemplen på hur absurd det är att betrakta 1990 som ett normalår. Då var vi nämligen uppe i en förvärvsfrekvens på 84 procent av befolkningen i åldrarna 16–64 år. Det är egentligen ytterst betänkligt för en ekonomi som den svenska. Vad detta innebär i praktiken var ju att vi under dessa år hade ganska få ungdomar i högre utbildning, dvs ungdomarna valde att jobba i stället för det som ungdomar skall ägna sig åt i en sund ekonomi, nämligen att plugga. Om inte ungdomar pluggar så får vi inte den tillförsel av nya kunskaper som ekonomin behöver för att utvecklas.

Ekonomins framsteg sker i stor utsträckning vid kaffebordet där man frågar ut de senast tillkomna medarbetarna om vad de har lärt sig. Sedan kan vi andra snylta på deras nyförvärvade kunskaper och omsätta dem i något produktivt. Därför har LU, när vi har gjort våra antaganden om framtiden, sagt att 82 procent är väl en mera rimlig förvärvsfrekvens att önska sig. En hel del av de framtidsbilder som LU skisserar är förstås normativa på det här sättet.

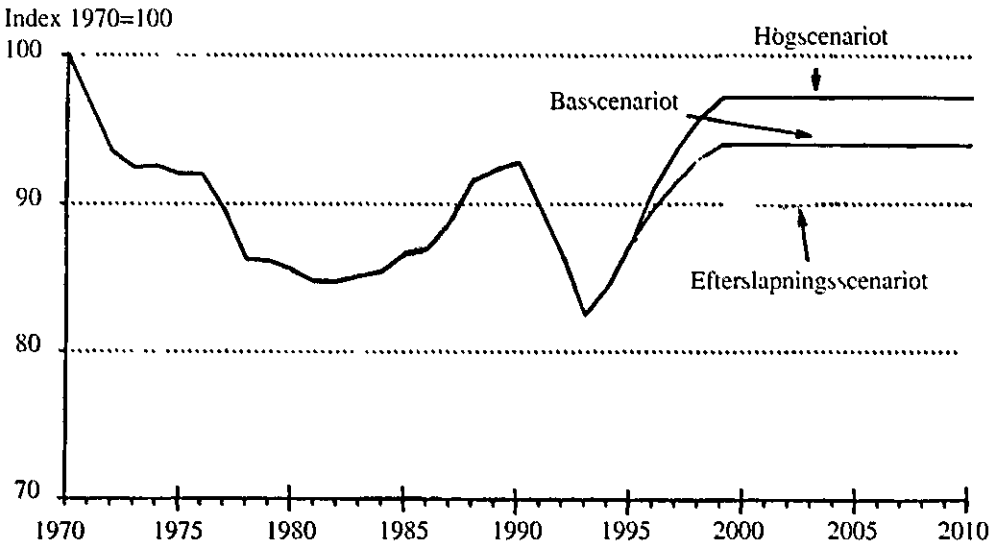
Den tredje fråga, som vi upplevde som den största när vi höll på med LU, var arbetslösheten. Vad är det rimligt att tro år 2010? Vi stod ju i en situation då det fanns de mest skiftande bud om var arbetslösheten skulle kunna hamna. Å ena sidan fanns det de som bara gjorde en enkel analogi med Västeuropa och sade att om Västeuropa har fastnat på 13 procent, varför skulle Sverige hamna någon annanstans? Å andra sidan fanns det de som åtminstone för ett halvår sedan var ganska tongivande och sade: Sverige har idag samma mekanismer på arbetsmarknaden som vi hade på 1960- och 1970-talen, då kom vi ganska snabbt tillbaka till full sysselsättning efter konjunktursvackorna, varför skulle vi inte komma ner igen den här gången?

Vi hamnade vid en feg medelväg där vi antagit en total arbetslöshet år 2010 på 7,5 procent. De kortare kalkylerna i betänkandet, som egentligen var desamma som användes för den preliminära nationalbudgeten, slutade på en arbetslöshet någonstans vid 9,5 procent år 1998. Det är rimligt att se detta som någon slags strukturell arbetslöshet, eftersom denna nivå skulle bestå efter ett par, tre ganska goda år. Har man inte kommit längre ner än 9,5 procent vid det laget så lär man inte komma så värst mycket lägre under konjunkturcykeln. Att vi sade 7,5 procent år 2010 var ett sätt att i LU bakvägen föra in ett krav på omställningar i den svenska ekonomin som betyder att man kan pressa strukturarbetslösheten.

Men vi försökte också svara dem som talar om de goda mekanismerna på den svenska arbetsmarknaden. Kanske är det egentligen att ställa frågan alldeles fel. Dessa mekanismer fungerade under konjunkturedgångar som var mycket grundare än den vi hade i början av 1990-talet. Företag var tvungna att säga upp en del av sin personal men långtifrån hela. Vad det under tidigare nedgångsperioder handlade om var ofta att man gjorde sig av med de yngsta, LO-anslutna jobbarna. Vi konstaterade däremot i 1992 års LU att arbetslösheten den här gången var jämnare fördelad än tidigare, fler kvinnor än tidigare, fler äldre, många fler tjänstemän och akademiker. 1992 såg vi det som ett hoppfullt tecken. När man hade den jämnare fördelningen kunde man hoppas att det var en mer produktiv arbetskraft ute i arbetslöshet, vilket gjorde att man kunde nära förhoppningar om en snabbare återgång när konjunkturen repade sig.

Det har inte gått så bra som vi då hoppades. Det som har hänt sedan 1992 är att vi ligger kvar och kajkar runt de 12–13 sammanlagda procenten, men inom dessa procent finns det oroande utvecklingstendenser. Vi har idag företag som har gått ganska bra de senaste åren och som nyanställer och då plockar många av dem som

Figur 1 Arbetade timmar i näringslivet 1970–2010.

de bedömer vara de mest produktiva i gruppen arbetslösa. Jag har sett notiser om statistik som tyder på att en genomsnittlig nyanställd idag är en 30-årig manlig försäljningsingenjör. Problemet är att det samtidigt finns andra företag och i växande grad offentliga förvaltningar som under de senaste åren har fortsatt att gå knackigt och har fortsatt att säga upp folk. De har ofta sagt upp dem som man inom företaget bedömer vara de minst produktiva, när facken gått med på avsteg från turordningsreglerna. Det kan betyda att vi håller på att få en förskjutning mot grupper arbetslösa som får det mycket svårare att komma in på arbetsmarknaden igen även om konjunkturen skulle vända. Ett av tecknen i skyn som kan göra en orolig kom efter att LU hade publicerats. Enligt arbetskraftsstatistiken för 1994 minskade arbetslösheten i alla ålders- och utbildningskategorier utom två: åldrarna över 55 år och de som bara har förgymnasial utbildning.

När vi matade modellerna med dessa antaganden fick vi fram ett antal slutsatser. För en gångs skull är det inte tillväxt-

siffrorna i Långtidsutredningen som är särskilt häpnadsväckande. Jag tror att vi landade på en genomsnittlig tillväxt på ungefär 2 procent, och det är inte så förskräckligt långt ifrån den historiska trenden.

Svårigheten ligger på ett annat plan. Vi ser i *Figur 1* LUs kanske mest dramatiska och problematiska kurva den här gången och som boken handlar mycket om: antalet arbetade timmar i näringslivet. Om vi skall ner till en sammanlagd arbetslöshet på 7,5 procent samtidigt som vi för en ganska stram finanspolitik under de närmaste åren så blir resultatet den här ganska dramatiska utmaningen. Hur vi i så fall skall lyckas bryta den sekulära trenden neråt för sysselsättningen i det privata näringslivet och vända den uppåt och komma tillbaka till nivåer som vi inte har varit på sedan början av 1970-talet, det är det stora frågetecken som LU har bidragit med till den ekonomisk-politiska debatten. Detta kräver i sin tur antagligen en ganska annorlunda utveckling i den svenska ekonomin än den vi har sett under de senaste åren.

Vi försöker att diskutera detta i resten av betänkanudet. Boken är indelad i två delar: ett antal bakgrundskapitel som kommer före kapitel 7, scenariokapitlet, och ett antal tematiska kapitel från kapitel 8 och framåt. I det allra sista kapitlet (14) finns det en essä om alla osäkerheter som gör att det är svårt att lita på sådant som långtidsutredningar. Det är gudske-
lov inte särskilt många som har orkat fram till det kapitlet, har jag märkt, att döma av kommentarerna till Långtidsutredningen, men det är här som vi försöker att rädda vår intellektuella heder.

I förhållande till kurvan på bilden försöker vi i bakgrundskapiteln säga något som jag tror är väsentligt att bära med sig. När LU försöker se den svenska ekonomin i dess helhet, inser man att världen är ganska mycket mer besvärlig än vad vi skulle kunna lösa med en kraftig satsning på informationsteknologin. Om man på något sätt skall koka ihop det senaste halvårets tillväxtrecept, verkar det ibland inte bli mycket mer än just dessa bokstäver – IT. Det som LU har försökt att visa är att det ju faktiskt är mycket svårare än så, därför att det gäller att utnyttja *hela* den svenska ekonomins resurser. Takten i omställningen är ganska trög. Det räcker inte med en sjuhelsikes utveckling i de nyaste sektorerna, utan man måste på något vis skapa goda förutsättningar för att under åtskilliga återstående år utnyttja den potential som finns i många andra delar av ekonomin.

Jag skulle speciellt vilja peka på hur arbetstillfällen omsätts i det privata näringslivet. Det finns ofta en tendens att bara fästa sig vid nettoförändringarna i de olika sektorerna och säga att det är de sektorer där vi har ett nettotillskott av arbetstillfällen som är de intressanta för den ekonomiska politiken. De sektorer som står på noll eller minus är de stagnerande och krympande sektorer som på något vis är mer likgiltiga än de övriga.

Men tittar man i stället på *flödena* på arbetsmarknaden visade det sig att varje

år under slutet av 1980-talet omsattes ungefär 30 procent av arbetstillfällena i det privata näringslivet. Djupt in i dessa sk stagnerande sektorer fanns det företag som expanderade, företag som nybildades, företag som lades ner och företag som krympte sin anställda personal. Man kan inte reducera tillväxtdebatten till en diskussion om de växande sektorerna. Det gäller att skapa goda och vettiga betingelser överallt där det kan finnas någon växtkraft, även om den växtkraften kan döljas av de aggregat som många nationalekonomer måste arbeta med för att förenkla sin vardag.

När det gäller recepten finns det kanske inte så många överraskningar att hämta i de tematiska kapitlen. Vi försöker att göra en någorlunda utförlig genomgång av vad som är känt om betydelsen av olika faktorer som kapitalförsörjning, teknologisk förnyelse, utbildning, osv. Det viktiga som vi försöker säga är någonting ganska banalt: ekonomisk utveckling har behov av så oändligt mycket mer än bara politik och till och med mycket mer än ekonomisk politik. I den mån politik och ekonomisk politik har betydelse för tillväxten, har den det ofta på ganska lång sikt. Ibland heter det att ingenting har hänt egentligen som har förbättrat tillväxten på sistone, och därför måste vi ha nya, häftiga reformer på alla områden för att få en ordentlig skjuts framåt. Jag skulle vilja påstå att det faktiskt har gjorts en hel del de senaste fem, sex åren. Men om det tog lång tid för de negativa strukturbesluten att bromsa den svenska tillväxten framåt 1980-talet, får man nog räkna med att man skall ge omorienteringen från slutet av 1980-talet och framåt sin rundliga tid att få värka igenom. Det gäller att vårda en hel del av de reformer som redan är genomförda.

Det som är problem och som vi pekade på och som är den knuta man måste ägna extra mycket tid åt under de närmaste månaderna, det är ändå arbetsmarknadspolitiken. Om man har någon slags given kon-

junkturuppgång och given tillväxtförbättring vid en återhämtning, kan man ändå få rätt olika utdelning på den i sysselsättningstermer, bl a beroende på hur man organiserar sin arbetsmarknadspolitik. Jag tror att kapitel 8 i LU 95 är en av de bästa sammanfattningar som finns idag av vad forskningen kan säga om politiken på detta område.

Vi var försiktiga i Långtidsutredningen när det gällde att sätta pricken över i. Vi gick igenom ett antal olika förslag till åtgärder. Några av dem är vi djupt skeptiska till, däribland lagstadgad arbetstidsförkortning som ett sätt att bekämpa arbetslösheten på kort sikt. Andra tror vi att det finns ganska odelade fördelar med, som att skärpa utbildningsinsatserna och att öka förmedlingen och inte minst att vaka över de regelverk som finns på arbetsmarknadens område, tex inom arbetslöshetsförsäkringen, men där uppföljningen av praxis under de senaste åren verkar ha varit ganska bristfällig. Vi föreslog en rejäl skärpning på den punkten. Vad jag förstår är detta nog sådant som är på väg, man skall upprätthålla kraven på att folk skall stå till arbetsmarknadens förfogande. Vi pekade på en del områden där det inte alltid är alldeles entydigt i vilken riktning man skall gå, fastän en hel del av debatten kan tyda på att det är mera självklart än så. Sådant är bl a arbetsrätten – även om man kan vilja ha en uppmjukning av arbetsrätten för att underlätta nyanställningar, så skulle en arbetsrättslig hårdsmälta med effekter på förvärvsfrekvensen för dem över 50 år kunna vara någonting samhällsekonomiskt ganska besvärligt.

Vi pekade på arbetslöshetsförsäkringen och på de resultat som finns att man genom att klippa perioden antagligen kan öka sökintensiteten. Men vi pekade också på att arbetslöshetsförsäkringen har en socialpolitisk roll som en del av arbetsmarknadens reformatorer ofta bortser ifrån. Denna kommer emellertid att vara en hämsko på det politiska be-

slutsfattandet och sådana hänsyn måste en reform på något sätt hantera. Vi tog också upp förslagen om radikalt sänkta löner som en åtgärd för att öka sysselsättningen. Vi nöjde oss på den punkten med att återge våra danska kollegers sammanställning av erfarenheter i olika länder. Denna tyder på att visst finns det sådana effekter att hämta in, men för att uppnå en procentenhets sänkning av arbetslösheten har man på de flesta håll varit tvungen att plocka ner minimilönerna med kanske 12–13 procent. För att pressa ner minimilönerna så mycket måste man antagligen också göra motsvarande sänkning av socialförsäkringarnas ersättningsnivåer.

Lars Bergman:

Ordet går nu raskt till Magnus Blomström.

Magnus Blomström:

Jag har tänkt att kommentera LU utifrån senare års forskning kring ekonomisk tillväxt. En fråga som har debatterats väldigt mycket, både bland akademiker och politiker, är den om kapitalbildningens roll i en tillväxtprocess. Ofta hävdas det att investeringar driver tillväxten. Och det är väl ingen tvekan om att en snabb och långvarig ekonomisk tillväxt kräver stora kapitalinvesteringar, dvs investeringar i maskiner, byggnader, infrastruktur och liknande. I de snabbväxande asiatiska länderna är exempelvis investeringskvoter (investeringarnas andel av BNP) på 35–40 procent inte ovanliga. På grund av det starka sambandet mellan kapitalinvesteringar och ekonomisk tillväxt har också många dragit slutsatsen att tillväxttakten i en ekonomi kan höjas genom att stimulera den sortens investeringar, tex via skattelättnader. Ju mer man (sparar och) investerar idag, desto mer kan man konsumera i framtiden, lyder det enkla budskapet.

Men att snabbt växande länder investerar mycket betyder nödvändigtvis inte att investeringar resulterar i tillväxt. Orsaksambandet kan lika gärna vara det omvända, dvs länder som växer snabbt har råd att investera mera. Att ett sådant samband kan vara minst lika rimligt som det omvända har länge noterats av historiker och historiskt intresserade ekonomer. Numera finns även ekonomiska studier som ger stöd för påståendet att tillväxtmaskinens bränsle helt enkelt består av något annat än kapitalinvesteringar.

Ytterligare en observation i den nya litteraturen om kapitalinvesteringar och tillväxt är att vissa investeringar verkar vara mer tillväxtfrämjande än andra. Investeringar i maskiner har i ett antal studier visat sig vara starkare relaterade till långsiktig ekonomisk tillväxt än övriga kapitalinvesteringar, vilka inkluderar infrastrukturrella satsningar. En av orsakerna till detta resultat ser ut att vara att maskininvesteringar ger upphov till externa effekter på övriga delar av ekonomin.

Om då inte kapitalinvesteringar driver tillväxtmotorn, vad är det då som gör att länder växer olika snabbt? En sammanfattande beteckning för det som vetenskapen idag pekar på är investeringar i "idéer". Man hävdar därmed att länder har en benägenhet att halka efter där företag och medborgare inte har tillgång till de "idéer" (teknologi, kunskap osv) som används i mera framgångsrika länder.

Ett land kan tillskansa sig nya "idéer" på olika sätt. "Idéer" kan produceras genom forskning och utveckling. Alternativt kan man ta del av andras idéer, exempelvis genom att importera varor eller genom att se till att utländska företag investerar i ens ekonomi. En viktig förutsättning för att kunna tillgodogöra sig och utveckla "idéer", oberoende av om dessa ursprungligen har producerats inhemskt eller importerats, är ett väl fungerande utbildningssystem. När nu utbildningen återigen hamnar i centrum för den ekono-

miska forskningen, handlar det inte längre om vilken utbildning som helst. Medan den "gamla" tillväxtteorin främst betonade kvantitetsaspekten, koncentrerar sig den moderna teorin mer på utbildningens inriktning och kvalitet. Viss utbildning är helt enkelt mer tillväxtfrämjande än annan. Något förenklat har man sagt att "tekniker är bra för utveckling medan advokater är dåliga". En spännande hypotes i detta sammanhang är att Sverige under 1980-talet kanske fått betala för 60-talets reform av den högre utbildningen. Det var nämligen då som Sverige övergav den traditionella (och så framgångsrika) svenska utbildningsmodellen, där naturvetenskap och teknik dominerade, för mera "mjuka" ämnen.

I samband med utbildningens betydelse för ekonomisk tillväxt spelar också incitamentstrukturen en viktig roll, eftersom den påverkar yrkesvalet ("the allocation of talent"). Historiskt intresserade ekonomer har använt incitamentstrukturen till att förklara varför England industrialiserades före Frankrike (i England betalade det sig relativt sett bättre att bli industrialist, medan fransmännen premierade byråkrater). Också i u-landslitteraturen betonas idag incitamentens betydelse för utveckling. Man har exempelvis frågat sig varför Latinamerika och Afrika har (och har haft) så få entreprenörer jämfört med i-länderna. Det svar man kommit fram till är att i Latinamerika har det lönat sig relativt sett bättre att göra karriär inom militären, medan i Afrika har makten och härligheten funnits inom statsförvaltningen. De "intelligenta" har därför valt dessa yrken framför entreprenörens, vilket resulterat i negativa effekter på den långsiktiga tillväxten.

Låt mig avslutningsvis anknyta till det Gunnar Wetterberg sade om politiker. Jag fick känslan av att han hade en alltför positiv syn på politikerna och industripolitiken. Och här har jag en annan syn. Idag finns det ett antal studier som visar på att Japans industripolitik, som oftast an-

ses väldigt framgångsrik, egentligen har varit ganska misslyckad. Om man tittar på hur mycket pengar som MITI har satsat på olika industrier, och dessa industriers konkurrenskraft, finner man ett väldigt klart negativt samband. Ju mer pengar man satsar på en sektor, desto mindre konkurrenskraftigt är Japan i den sektorn. Man talar ofta om "picking winners", men i efterhand har det visat sig att man hittat "losers", ungefär som svensk industripolitik under 1970-talet. Jag skulle snarare vilja säga att om Näringsdepartementet aldrig hade inrättats, så hade Sverige stått sig mycket bättre idag.

Lennart Erixon:

Gunnar Wetterberg var inne på arbetslöshetsproblemet. Jag skulle kunna gå in på sambandet mellan det svenska tillväxt- och arbetslöshetsproblemet, men jag kommer bara att beröra arbetslösheten om den uppmärksammas senare i diskussion. Jag skall i stället ta upp några typiska tillväxtfrågor som har funnits med i den svenska debatten några år.

För det första är frågan: Har Sverige verkligen ett tillväxtproblem, alltså utöver det som kännetecknar alla OECD-länder? Det är lätt att man halkar in på diskussionen om eftersläpning som man har fört i Sverige sedan början av 1990-talet. Jag vill bara konstatera, utan att gå in på den debatten, att Produktivtetsdelegationen lutade åt att det gick lite sämre i Sverige än i andra länder. Det gjordes ingen större poäng av det i betänkandet på grund av alla mät- och jämförelseproblem. Man konstaterade i stället i delegationen att det hur som helst finns ett behov av att höja tillväxttakten på grund av alla krav på tillväxt från olika grupper, tex på ökade reallöner, ökade miljöinvesteringar och kortare arbetstid.

Finns det då några tecken på ett svenskt produktivtetsproblem? Jag kan inte låta bli att visa en tabell över produktivtetsutvecklingen i industrin (*Tabell 1*).

Tabell 1 Genomsnittlig årlig produktivitetstillväxt (produktionsvärde i fasta priser per arbetad timme) i tillverkningsindustrin i 13 OECD-länder.

	1960-73	1974-82	1983-91	1992-93
Sverige	6,4	2,3	2,6	5,8
Danmark	6,2	3,5	0,6	3,8
Norge	4,7	1,8	2,9	1,9
Finland	-	3,4	4,2	11,5
Belgien	6,7	6,2	3,5	3,3
Nederländerna	7,2	4,4	3,0	0,9
V-Tyskland	5,7	2,8	2,9	0
Frankrike	6,6	4,1	2,7	1,7
Storbritannien	4,1	1,7	4,2	4,7
Italien	6,2	4,8	4,0	5,1
USA	3,3	1,9	2,5	2,6
Canada	4,4	0,9	2,3	3,2
Japan	9,6	4,9	5,0	0,1

Källa: Monthly Labour Review, augusti 1995, samt Economic Survey—Finland.

Den välkända bilden är att vi under 1970- och 1980-talen hade en relativt låg produktivitetstillväxt i den svenska industrin jämfört med andra OECD länder. Eftersläpningen kan inte enbart förklaras av de upphinnings- och nivåeffekter som man talar om i debatten. Jag konstaterar utan att gå in på detaljer att det är naturligt att länder på en lägre utvecklingsnivå har en lägre tillväxttakt. Men Sveriges produktivitetstillväxt var låg under 1970- och 1980-talet även med hänsyn tagen till produktivitetsnivån. Dessutom har ekonomer ifrågasatt att Sverige och andra länder på en hög utvecklingsnivå skall ha en sämre tillväxttakt. Betydelsen av goda cirklar betonas bla i den sk nya tillväxtteorien.

Något mycket intressant hände under 1990-talet. Sverige fick den högsta produktivitetstillväxten av alla länder bort-

sett från Finland. En paradox är att vi hade den högsta produktivitetstillväxten i början av 1990-talet men samtidigt den lägsta BNP-tillväxten av alla OECD-länder med undantag av Finland. Tabellen gäller bara industrin. Omfattande rationaliseringar är den främsta orsaken till Sveriges höga produktivitetstillväxt.

Hur är det med Sveriges tjänstesektor? Det är svårt att jämföra och mäta tjänstesektorns produktivitet i olika länder. Resultaten från de undersökningar som genomförts är inte entydiga. Enligt vissa undersökningar ligger Sverige väldigt bra till, enligt andra ligger vi sämre till. Men jag tror att produktivitetstillväxten kommer att vara hög i den privata tjänstesektorn i Sverige under resten av 1990-talet. För det första kommer vi antagligen att ha en låg BNP-tillväxt på grund av en återhållsam ekonomisk politik i de stora OECD-länderna och det ställer krav på rationaliseringar även i den privata tjänstesektorn. För det andra kommer tidigare skyddade sektorer att drabbas av en hård internationell konkurrens, inom industrin gäller det livsmedelsindustrin och inom tjänstesektorn bankväsendet och försäkringsbolagen, osv.

Det finns två tillväxtproblem i Sverige som bara delvis framgår av statistiken över relativ produktivitetstillväxt. Det ena gäller vår traditionella tillväxtmotor, nämligen de stora svenska exportföretagen. Det verkar som om dessa har svårare att dra igång andra delar av den svenska ekonomin. Ett annat problem som jag ser det är att industrissysselsättningen och industriproduktionen har minskat mer i Sverige under de senaste decennierna än vad som kan rättfärdigas med hänvisning till strukturomvandlingen från industri till tjänstesektor. Vi har tex haft en kraftigare nedgång av industrissysselsättningar än andra OECD-länder med något undantag.

Större delen av sysselsättningsökningen kommer att ske i den privata tjänstesektorn under resten av 1990-talet, men

jag tror att det måste finnas utrymme för en ökning av sysselsättningen i industrin. Varför är det ett problem för Sverige att de stora exportföretagen är en sämre tillväxtmotor och industrissysselsättningen har minskat? Det tar längre tid innan en konjunkturuppgång för exportindustrin "spiller över" till andra sektorer. Vi kan också få kroniska bytesbalansproblem liknande de under 1970- och 1980-talet. Då drog vi på oss skulder och stora räntebetalningar till utlandet, ett faktum som i sig motiverar en ökad sysselsättning i industrin.

Försvagningen av Sveriges traditionella tillväxtmotor samt industrins kraftiga tillbakagång kan få andra negativa konsekvenser. Om vi inte får en expansion i industrin, framförallt genom en produktförnyelse, är det lätt att vi kopierar en amerikansk modell med en ensidig utveckling av sysselsättningen i tjänstesektorn. Vi får då en "McDonald-sektor", utan direkt koppling till industrin. Det är väldigt viktigt att Sverige utvecklar en sofistikerad industristruktur som också skapar högkvalificerade jobb inom tjänstesektorn för att välja en annan väg än den amerikanska vägen.

Jag vill mycket summariskt gå igenom vad de svenska tillväxtproblemen beror på. Som jag ser det beror produktivetsproblemet i industrin och de övriga tillväxtproblemen i stor utsträckning på att vi har en sk mogen industri i Sverige. De stora företagen rationaliserar kraftigt och förlägger i allt högre grad sina mer sofistikerade verksamheter utomlands. Det skapar svagare multiplikatoreffekter i den svenska ekonomin, dels via efterfrågan, dels genom att försvåra kunskapsspridningen i Sverige. De svenska storföretagen har traditionellt spelat rollen som inhämtare av idéer utifrån, idéer som sedan sprids till andra delar av den svenska ekonomin. De stora exportföretagens förmåga att generera tillväxt i Sverige har försvagats. Samtidigt har småföretagen svårt att av egen kraft spela rollen av en

ny svensk tillväxtmotor. De är också för svaga för att erbjuda storföretagen en dynamisk närmiljö.

Vad skall man då göra i detta läge? Undersökningar visar att brist på riskvilligt kapital är det största hindret mot innovationer i små företag. Den svenska riskkapitalmarknaden är underutvecklad. Vidare är det viktigt att förbättra den teknologiska infrastrukturen, bla genom att skapa institutioner som förmedlar information om tekniska nyheter till små företag. Produktutvecklingsinstitut och liknande med inriktning på småföretag är också viktiga. Värdet av sådana institutioner har framhållits vid utvärderingar av dynamiska industriella regioner utomlands. Den viktigaste anledningen till att dessa regioner har lyckats är att de har en bra teknologisk infrastruktur. Bristande ledningskompetens är ett annat problem som gör att nya företag löper stor risk att slås ut – se överetableringarna under 1980-talets överhettning!

Jag har berört att industrin bör öka sin sysselsättning och produktion men detta bör inte ske genom generella stimulanser av industrin eller genom åtgärder som gynnar traditionella exportbranscher utan genom ett påskyndande av en strukturomvandling som ökar de FoU- och kunskapsintensiva branschernas andel.

Jag vill peka på en intressant studie som visar varför Sverige har förlorat marknadsandelar sedan slutet av 1970-talet. Vid studien gjordes en uppdelning i fem olika komponenter – se *Tabell 2*. Den största förlusten av marknadsandelar beror på att vi är dåliga på att anpassa oss till snabbväxande marknader. Den svenska industrin måste främst växa genom intern strukturomvandling.

Carl Johan Åberg:

Vi är inbjudna hit i första hand för att opponera mot Gunnar Wetterberg. Jag har emellertid mycket lite att invända mot honom men däremot desto mera mot Len-

Tabell 2 Förändringar i Sveriges marknadsandelar 1979–1992, löpande priser.

Egentliga marknadsandelar	– 5,5
Varustruktur	+ 14,4
Länderstruktur	– 3,4
Varumässig flexibilitet	– 12,7
Regional flexibilitet	+ 0,3
Totalt	– 6,9

Källa: Nordic Economic Policies in the 1980s and the 1990s, L Erixon m fl (utgivning under 1996).

nart Erixon. Jag har svårt att förstå talet om att det skulle råda brist på riskvilligt kapital. Vad det är brist på i Sverige är bra projekt. Om vi får fram bra projekt, tror jag inte att det är något större problem med riskkapitalforsörjningen. Jag tror inte heller att den större delen av våra problem ligger i att försöka stimulera fram en sysselsättning i industrin. Den sysselsättning kommer i stort sett att ligga kvar oförändrad. Men däremot borde vi diskutera hur vi skall kunna underlätta för tjänstesektorn och då i synnerhet för den privata tjänstesektorn att klara sin del av sysselsättningsfrågan.

Men min uppgift gäller att kommentera Långtidsutredningen. När man ser sig omkring här i kväll ser det närmast ut att vara ett möte i föreningen för tidigare långtidsutredare. Många olika lager av långtidsutredare är representerade här i salen. Det är en intressant uppgift att arbeta med långtidsutredningar. Jag har i det arbetet lärt mig mycket om svenskt samhälle, och inte minst om svensk politikens sätt att fungera.

Jag skall ägna detta korta inlägg åt den grundläggande frågan: Varför har inte långtidsutredningarna trots sin bredd spelat någon större roll för den ekonomiska politikens uppläggning under senare år? Man kan vidga frågan också till att gälla: Varför har en rad andra liknande mera

långsiktiga utredningsansträngningar inte satt några större spår? Bjurel-kommissionen, salig i åminnelse, i slutet av 1970-talet blev häcklad, Lindbeck-kommissionen blev det också. Produktivitätsdelegationen bör även nämnas här. Klas Eklund kan bättre än jag redogöra för vilka spår som den har satt i den svenska politiken, men såvitt jag vet har spåren varit små. Detta är ett problem som i varje fall jag är bekymrad över.

En förklaring kan vara att långtidsutredningarna inte varit särskilt framgångsrika som prognoser. Men utredningarna är inte i första hand prognoser. De skall i stället presentera, och jag vill understryka det Gunnar Wetterberg sade, *i en sammanhängande form, i en konsistent form, presentera en eller flera utvecklingsbilder över det svenska samhällets utveckling som uppfyller vissa ställda krav på tillväxt*. Det är egentligen det enda ställe i svensk ekonomisk-politisk debatt där man på ett sammanhängande sätt ställer frågan: Hur skall vi uppnå vissa målsatta tal för tillväxten? När jag arbetade med långtidsutredningar i slutet på 1960- och början på 1970-talet, handlade det väldigt mycket om kapitalbildningen, problem om hur mycket vi skulle avsätta för långsiktig användning. Mycket handlade om bostadsbyggande men också om industriinvesteringar. Det handlade också om hur vi successivt kan åtgärda olika balansbrister. Redan i den avstämning som gjordes 1968 av 1965 års långtidsutredning fick vi klart för oss att Sverige höll på att hamna i ett allvarligt bytesbalansproblem. Hur skulle man då bygga bort detta bytesbalansproblem? Delvis genom att få en bättre produktionsutveckling i Sverige. Hur skulle man få till stånd en bättre produktionsutveckling? Genom att hålla tillbaka både privat och offentlig konsumtion och att släppa fram olika former av kapitalbildning.

Som Magnus Blomström sade, är det inte bara det fysiska realkapital som måste skjutas till för att få till stånd den ökade tillväxten utan det är också andra

former av ansträngningar som behövs. Det är ansträngningar på tex forskningens och utbildningens område som spelar en större och större roll. Den ändå på något sätt gemensamma frågeställningen här är vilka ansträngningar som krävs då av oss i det korta perspektivet för att kunna uppnå förbättringar i det långa perspektivet. Detta brukar ekonomer kalla "den intertemporal resursallokeringsfrågan". Den är det centrala i långtidsutredningarna. Det är utredningarnas uppgift att belysa den problemställningen, nämligen hur mycket vi skall sätta av till framtidskonsumtion som vi sedan får tillbaka längre fram i form av en högre levnadsstandard och bättre allmän samhällsekonomisk utveckling.

Jag återvänder till grundproblemet: Varför har det blivit så litet politiskt gehör för alla dessa olika utredningar som har gjorts? Om man skall ta till dramatiska ord, kan man säga att det beror på ett systemfel i den svenska politiken. Den här typen av långsiktiga uppoffringar lönar sig inte politiskt. Man har genom den konstitutionella reform som gjordes 1970 förkortat planperspektivet för de svenska politikerna. Allt mättes och värderades från och med denna tidpunkt i vad som var lönsamt för partierna i termer av nästa val. Och nästa val låg som längst bara tre år ifrån oss. Ofta var det inte ens tre år. Det tog ofta ett år att överhuvudtaget orientera sig i kanslihuset. Sedan hade man ett år på sig och sedan var man inne i en valrörelse. Det är inte att undra på att vi har fått denna, som jag tycker, dramatiska förkortning av det politiska framtidsperspektivet och denna systematiska överskattning av nukonsumtion till förfång av konsumtion längre fram i form av en högre tillväxt.

Vad kan man då göra åt detta? Jag har själv föreslagit konstitutionella reformer av olika slag. Jag tror att det var en utomordentligt olycklig konstitution som vi fick 1970 genom dess förkortade perspektiv. Vi har nu fått en förbättring i det av-

seendet genom att valperioden har utsträckts med ett år. Men vi har en del andra grundläggande fel kvar i konstitutionen för att detta skall få fullt genomslag. Det har att göra med den direkta proportionaliteten, tex svårigheten att bilda fungerande regeringar. Vi har också, tror jag, lidit av att vi gjorde oss av med första kammaren. Vi borde ha ett tvåkammerssystem där inte hela riksdagen, hela parlamentet, väljs om vid ett och samma tillfälle utan där t ex hälften av ledamöterna kan gå in i en valrörelse utan att behöva riskera sin plats genom att hålla tillbaka kortsiktiga löften.

Men problemet med konstitutionella reformer är att det tar väldigt lång tid att genomföra dem. Vad kan man då göra under mellantiden? Skall vi bara ge upp och acceptera den ständigt försämrade utvecklingen i Sverige? Jag är optimist i det avseendet och hoppas att så inte är fallet. Men detta kräver mycket mer av pedagogik. På något sätt måste långtidsutredningarna bättre förankras i den politiska beslutsprocessen än vad som är fallet nu. Där pekar tecknen snarast åt motsatt håll när man nu överväger att flytta ut mera av detta arbete och lägga det längre bort från de politiska beslutsfattarna. Jag tycker att det är beklagligt om det skulle vara fallet. Jag erkänner själv att det inte är lätt att hantera kraftfulla finansministrar som inte tycker, som Gunnar Sträng uttryckte sig, att "andens och tankens lättmatrosor skall få härja helt fritt på det här området".

Jag upplevde detta mycket konkret när jag i mitt livs första presskonferens skulle presentera 1975 års långtidsutredning uppe i riksdagshuset. Det var ganska många där och jag hade förberett ett långt och säkert helt osmältbart anförande. Men då kommer Gunnar Sträng in helt oanmäld och tar själv hand om presskonferensen. Om detta berodde på att han ville ge särskild tyngd åt Långtidsutredningens slutsatser eller att han inte ville släppa detta ämnesområde åt en tjänsteman undandrar sig min bedömning.

Långtidstänkandet och långtidsutredningarna sitter trångt till i Sverige och det är bara min fromma förhoppning att vi skall kunna hitta ett sätt att förankra detta kraftfullare. Det är möjligt att den fyraåriga valperioden här har inneburit att vi i alla fall får två år på oss då man kan driva en sådan här politik. Det finns vissa spår av den just nu. Det återstår att se hur detta står sig när vi börjar närma oss valet och vissa partier skall svinga sig upp från 30-35 procentsnivån till 45 procentsnivå. Jag tror inte att långsiktigheten då blir det ledande temat i den debatten.

Lars Bergman:

Ordet är nu fritt. Först vill jag dock ställa en banal fråga: Varför görs långtidsutredningar så ofta? Om man gör en långtidsutredning, borde den då inte stå sig mer än ett par år?

Gunnar Wetterberg:

Det är så roligt!

Claes-Henric Siven:

Får jag komma med en ytterligare banal fråga? Skiljer man på bruttonationalprodukt och bruttonationalinkomst?

Gunnar Wetterberg:

Ja, det gör man. Det var en av de viktiga saker som vi försökte att plocka fram i den förra Långtidsutredningen, men som vi kanske inte riktigt har orkat fullfölja ännu. Något av det vi har försökt att göra i de senaste två långtidsutredningarna är att integrera diskussionen om den internationella ekonomins utveckling med diskussionen om den svenska ekonomin. I praktiken gick det tidigare till så att man lejde ut avsnittet om den internationella ekonomin till den enhet eller sektion på Finansdepartementet som höll på med sådant. Det stod sedan som ett separat kapitel i antologin. Vi bestämde oss i stället

för att själva skriva om den internationella ekonomin i 1992 års bok. En av de viktiga poängerna i det sammanhanget var att den föreställning som tidigare fanns, att man diskuterar sparande och investeringar i den slutna ekonomins perspektiv, inte längre är relevant. Den integrerade kapitalmarknaden ger mycket större utrymme för den här typen av intertemporal omfördelning, som Carl Johan Åberg talade om, än det har funnits tidigare. I LU 1992 försökte vi att integrera detta i diskussionen om pensioner. Om man tittar på demografien så ser man att vi har rätt olika påfrestning på den offentliga ekonomin under olika perioder. Under den demografiskt rätt gynnsamma period, som vi just nu befinner oss i fram till ca 2005, vore det vettigt att få ett sparandeöverskott som man med den integrerade kapitalmarknadens hjälp kan placera och förränta för att öka bruttonationalinkomsten när det börjar kroka av åt andra hållet.

Även om det hör till kutymen i dessa masochistiska sammanhang att säga att ingen någonsin bryr sig om oss, så tycker jag inte riktigt att det är så. Jag är övertygad om att vi inte hade fått den pensionsreform vi trots allt fick – med alla dess brister, men dock – om vi inte i LU 1992 hade lagt ganska mycket arbete på att just diskutera pensionssystemet och tänkt på alternativ. Det var ändå efter LU 1992-debatten om Stefan Ackerbys bilaga om pensionsfrågan som arbetet med det nya pensionssystemet lades om. Tidigare handlade det rätt mycket om lappande i det gamla ATP-systemet.

Det är min förhoppning att det jobb som vi i 1995 års utredning har lagt ned på arbetsmarknadsfrågorna också skall bära någon frukt.

Sune Davidsson:

Jag upplevde under åren 1991–94 att LU-arbetet är en i någon mening föråldrad procedur. Man sitter under ett antal år

och arbetar med frågeställningar som tycks aktuella när arbetet påbörjas. Man riskerar sedan att komma fram med en utredning som inte uppfattas som särskilt aktuell: den ekonomiska bilden är annorlunda än när utredningen startade. Det gällde för 1990 och 1992 års långtidsutredningar som kom ut i ett annat läge än när utredningarna påbörjades.

Man borde inom Långtidsutredningen främst jobba med strukturfrågor. Jag tror att det viktiga är att man mot bakgrund av den allmänna bild av ekonomin som man får i långtidsutredningsarbetet får en kompetens att arbeta med olika strukturfrågor inom regeringskansliet, dvs även i andra departements frågor. Vi försökte driva arbetet i den riktningen.

Jag tror att denna långtidsutredning är bättre än flera av de tidigare när det gäller att hålla balans mellan att jobba med olika modellalternativ och att flyta ut i en allmän diskussion om ekonomisk-politiska frågeställningar.

Det viktiga med långtidsutredningsarbetet är således att mot bakgrund av den sammanhållna bild det ger får Finansdepartementet kompetens att diskutera olika strukturfrågor.

Då skall man inte vara ledsen över att det kanske inte är så att regering och riksdag samlar sig till ett direkt ställningstagande till Långtidsutredningen. I praktiken fungerar det i stället så att de frågeställningar som har tagits upp i Långtidsutredningen ligger kvar och, precis som Gunnar Wetterberg sade, påverkar olika beslut under de kommande åren. Jag tror att det är annorlunda i det avseendet än under 1960- och 1970-talen.

Håkan Gergils:

Jag har bara varit i närheten av långtidsutredningar som konsument/läsare och vill ställa två frågor.

Finns det någon långsiktig uppföljning av vad långtidsutredningarna har skrivit och om de har beaktats? Eller är det som

Carl Johan Åberg säger, att man överhuvudtaget inte bryr sig om dem?

Den andra frågan utgår ifrån att det finns ett krav att när regeringen skriver propositioner skall den hela tiden behandla jämställdheten. I varje proposition som har någonting med jämställdhet att göra ställs frågan. Stämmer detta med de jämställdhetsmål som politikerna har ställt upp? Kunde man inte då i varje proposition åtminstone ta upp i vilken utsträckning denna satisfierar den senaste Långtidsutredningen och de mål regeringen satt upp?

Magnus Blomström:

En sak som förvånar mig när jag läser Långtidsutredningen och hör vissa inlägg här i kväll är att när man talar om tillväxt i allmänhet menar man egentligen industriell tillväxt. Sällan nämns tjänstesektorn, och när det görs, blir det ofta i negativa ordalag. Lennart Erixon likställer nästan "service" med att "vända hamburgare". Men om man tittar på tjänsteindustrin så är den i princip lika kapitalintensiv som övrig industri. Det finns naturligtvis även hamburgarvändare, men frågan är om inte mycket av Sveriges framtid trots det ligger inom tjänsteproduktionen. Om man tittar tillbaka i historien så var bönderna i majoritet i Sverige i slutet av 1800-talet. Trots detta kunde de inte producera mat så det räckte till fyra miljoner människor. Idag sysselsätter jordbruket mindre än 2 procent av svenskarna, men försörjer en befolkning på nio miljoner människor. Det är det som kallas produktivitetsutveckling, och samma sak händer inom industrin. I framtiden kommer vi att behöva färre människor där och fler inom tjänsteproduktionen. Varför bryr vi oss då så lite om tjänstesektorn? Lennart Erixon säger exempelvis att det beror på att statistiken är dålig. Detta är inget argument. Jag tycker att Långtidsutredningen borde behandlat tjänstesektorn mera grundligt och poängterat den

långsiktiga trenden mot "servicesamhället".

Lennart Erixon:

Att det inte skulle vara något problem med riskvilligt kapital förvånar mig med tanke på den tillväxtproposition som skall komma. Den kommer antagligen att lägga den största vikten just vid frågor om hur vi skall öka tillgången till riskvilligt kapital till småföretag och nya företag. Jag har också en känsla av att AP-fonden och andra stora placerare har en rätt konservativ placeringspolitik, att man inte tar några större risker. Även de riskkapitalbolag, som bildades med hjälp av pengar från löntagarfonderna, är rätt konservativa i sin placeringspolitik, man vill satsa på säkra kort. Undersökningar som NUTEK har gjort visar att innovationer hålls tillbaka i småföretag på grund av brist på riskvilligt kapital.

Jag vill även ta upp det som sades att jag skulle vara fixerad vid industrin. Större delen av de nya jobben kommer naturligtvis att skapas i tjänstesektorn. Men jag är emot att man ställer dessa sektorer mot varandra. Man måste beakta kopplingarna mellan sektorerna och utveckla en tjänstesektor som knyter an till en högteknologisk industris behov. Man kan raljera över IT och högteknologiska branscher. De ger kanske inte så mycket sysselsättning i sig, men ser man på vilka jobb som skapas på andra håll och vilken typ av jobb som saknas i tex tjänstesektorn, anser jag att högteknologiska produkter är en fruktbarare strategi än den som jag kritiserade, nämligen något slags hamburgeralternativ med en lågkvalificerad tjänstesektor med låga löner.

Carl Johan Åberg:

Detta med försörjning av riskkapital är egentligen värt en egen mäsas. Grundproblemet för hela vårt näringsliv är vår räntenivå. Jag har kommit i kontakt med

många propåer i mitt jobb att man borde hitta speciella villkor för de mindre och medelstora företagen. Där skulle bli AP-fonden medverka genom att bjuda lägre räntor än vad man får på banken. För mig är detta ett helt felaktigt sätt att lösa Sveriges framtidsproblem. Vi kommer att skapa en långsammare tillväxt och en felamortering av det knappa kapital vi har.

Tillväxt är något som många pratar om som något väldigt positivt men väldigt få vill göra de nödvändiga uppoffringarna för. Jag har inga större förväntningar inför Tillväxtpropositionen, jag tror inte att den kommer att på något mera avgörande sätt lösa Sveriges tillväxtproblem. Där emot tror jag att just de frågor som Håkan Gergils tog upp och som flera av inledarna var inne på, nämligen incitamentsproblemen är något man skulle våga ta tag i. Men det är tyvärr inget man får något för i det korta perspektivet. Tvärtom blir man utskäld i tidningar och andra media för att vara bakåtsträvare. Om det hela fungerar så kommer man att få en avkastning av detta i framtiden. Men då kanske helt andra sitter vid makten. Problemet är hur man skall kunna internalisera långsiktiga avkastningar i det politiska systemet. Det är väldigt svårt att göra nu när man har den grundläggande föreställningen att tillväxten är något som kommer till oss utan att vi behöver uppoffra något.

Jag är rädd för att vi i Sverige har kört fast i ett lågtillväxtsamhälle som det blir allt svårare och svårare att ta sig ur. Jag väntar fortfarande på den långtidsutredning som i ännu bjärtare färger än Gunnar Wetterbergs, kan beskriva dessa problem. Vad händer på lång sikt om vi fortsätter och traskar i detta lågtillväxtscenario medan till och med Europa, som ju inte är något högtillväxtområde, passerar förbi oss, det ena landet efter det andra? Vad händer med Sverige, vad händer med svensk politiks förutsättningar om detta fortsätter? Jag tror att vi måste ta väldigt klara och tydliga grepp för att komma ur detta lågtillväxtscenario. Gunnar Wetter-

bergs långtidsutredning är en utmärkt pedagogisk övning men jag hoppas på ännu bjärtare färger för att få till stånd den väckning i tillväxtfrågan som skulle behövas.

Gunnar Wetterberg:

Jag har inte så mycket att tillägga. Men jag håller förstås med många av de kloka saker som har sagts. Jag håller också med om en del av de saker som Magnus Blomström sade i kritisk mening, därför att jag tror egentligen inte att Magnus verkligen har läst något sådant i Långtidsutredningen. När Magnus Blomström säger att han får en känsla av att vi menar att det är politik som skall "fixa grejorna", då skulle jag vilja påstå att det står nästan raka motsatsen på punkt efter punkt. Förhoppningarna om att med de stora politiska greppen åstadkomma tillväxten måste man nog delvis lämna därhän. Den mer modesta förhoppning som man kommer att leva med efter ett antal år på Finansdepartementet är att det skall gå att konstruera system som hjälper folk att göra vettiga saker. Till detta kommer lärdomen av den bakvända turordningen mellan valutaavregleringen, skattereformen och kapitalmarknadsavregleringen: man bör nog också snegla på hur dessa kloka strukturella reformer skall komma i förhållande till varandra och till den ekonomiska omgivningen. Det är inget särskilt heroiskt program. Men jag tror att om statsmakterna bara orkar leva upp till det, så skulle nog den ekonomiska politiken fungera bra mycket bättre än vad den gjort under senare år.

Att ha ett allmänt krav på hänvisningar till långsiktiga frågor är något intellektuellt ganska tilltalande. Vad man kan säga till Finansdepartementets förtjänst är att det har ofta varit rätt klokt på att försöka göra detta bakvägen. Departementet har lärt sig att utnyttja de kolleger som blivit skolade inom Långtidsutredningen och ställa ut dem på olika platser

där de förhoppningsvis kan tillföra en del av LUs perspektiv. En hel del av förnyelsen av budgetavdelningens ledning det senaste året har skett med personer som har arbetat med Långtidsutredningen i en eller annan kapacitet.

Det andra av Magnus Blomströms påpekanden som jag inte riktigt känner igen är den sedvanliga kritiken mot långtidsutredningarna för att de försummar tjänstesektorn. Det är nog inte fallet med denna. Vi fick dock efterhand revidera litet grann vad vi ursprungligen hade tänkt att göra. Till en början hade vi föreställt oss att vi skulle skriva ett särskilt kapitel om tjänstesektorn och tjänstesektorns problem och vad man kan göra åt dem. När man satte sig in i vad tjänstesektorn var och vilka problem tjänstesektorn har, upptäckte man efterhand just dessa kopplingar som Lennart Erixon talar om, nämligen att det är svårt att driva en politik för tjänstesektorn allena. Och man upptäckte också att tjänstesektorn är något som i mångas tycken är lika splittrat och lika olikt som tillverkningssektorn är och att många av de problem som är tillverkningssektorns också går igen i tjänstesektorn.

Jag skulle vilja säga att detta gäller med ett viktigt undantag. När man tittar på människors efterfrågan på tjänster verkar det som om man är beredd att använda en växande del av sina reallöner på tjänstekonsumtion när reallönerna stiger. Men ett problem i den svenska ekonomin är att några av de sektorer som är mest intressanta att lägga sin växande köpkraft på idag ligger inom den offentliga sektorn. Dessa tjänster är i stor utsträckning skattefinansierade och offentligt producerade. Behoven och efterfrågan talar för att det finns en växtpotential, men viljan att öka skatterna verkar inte vara lika påtaglig. Jag har visserligen sett gallupar som säger att folk är beredda att betala så mycket mera för äldreomsorg och sjukvård och liknande, men jag är skeptisk. Den gallup som förr i världen lämnades in

den 15 februari ger inget lika entydigt besked om den ökade skatteviljan när man kommer till avdragskolumnerna.

Denna fråga om tillväxten i framtiden är ett politiskt problem. Hur skapar man en blandekonomi för tjänstesektorn, som länkar in privat köpkraft i dessa expansionsområden samtidigt som vi på något sätt värnar de värderingar som är bevekelsegrunden för att även framgent sätta in en stor skattefinansiering? Om man fortsätter på temat blandekonomi handlar det i tjänstesektorns fall antagligen inte bara om finansiering, utan också om hur vi hittar ett sätt att framja en ordning som i högre grad utnyttjar olika producenter.

Jag hann aldrig hitta på den grandiosa avslutningen, men det var trevligt att få komma hit.

Lars Bergman:

Jag vill tacka Gunnar Wetterberg, opponenterna och övriga deltagare i kvällens debatt. Mötet är avslutat.